

DOUĂ TIPĂRITURI ROMÂNEȘTI DIN TRANSILVANIA PRIVIND FOAMETEA DIN PRIMELE DOUĂ DECENII ALE SECOLULUI AL XIX-LEA

de
LADISLAU GYÉMÁNT

Perioada războaielor napoleonice a constituit o epocă plină de vicisitudini pentru locuitorii Transilvaniei. La sarcinile obișnuite, și ele apăsătoare, față de stat, față de stăpînii de pămînt, s-au adăugat altele noi, legate de evenimentele războaielor care se succedau la intervale scurte. Întreținerea trupelor, al căror număr crescuse în mod deosebit, recrutările, prin care se asigura o atare creștere, corvezile, căraușiile, toate cădeau în spinarea masei de contribuabili¹. De pildă, numai în primele opt luni ale anului 1813 s-au prestat în Transilvania 100 000 de zile de muncă pentru corvezi militare, s-au rechiziționat 1 676 cai, 4 491 vite, 5 000 de căruțe, 215 894 q. de fin².

Aceste greutăți erau agravate de vicisitudinile vremii, care au dus în mai multe rînduri la compromiterea recoltelor și implicit la foamete. Efectele neajunsurilor provocate de factorii naturali erau agravate de practicarea unei agriculturi neraționale, de lipsa unor rezerve corespunzătoare de cereale, de starea dezastruoasă a căilor de comunicație³.

Atunci cînd în cursul anilor 1813—1817 fenomene naturale cu totul neobișnuite au compromis recolta patru ani la rînd, situația Transilvaniei a devenit deosebit de dramatică. Foametea culegea numeroase victime, prețul cerealelor a ajuns la cifre nemaiauzite, vitele piereau din lipsă de nutreț. Singura soluție pentru mulți locuitori ai Transilvaniei a rămas fuga în Principate⁴.

¹ *Istoria României*, III, București, Editura Academiei, 1964, p. 808—811

² Teleki Domokos, *Az 1817-iki inség és éhhalál Erdélyben*, în *Budapesti Szemle*, 1862, p. 311

³ G. Bariț, *Părți alese din istoria Transilvaniei pe ultimii două sute de ani*, I, Sibiu, 1890, p. 559—560; 610

⁴ *Istoria României*, III, p. 793; Trócsányi Zsolt, *Az erdélyi parasztság története 1790—1849*, Budapesta, 1956, p. 183—192; Al. Neamțu, *Date noi despre foametea din anii 1814—1816 pe domeniul Zlatnei*, în *Anuarul Institutului de istorie și arheologie Cluj-Napoca*, 1976, p. 315—329

Scăderea numărului contribuabililor și situația economică dificilă, în condițiile în care războiul încă nu se terminase, au determinat autoritățile imperiale la o serie de măsuri. Cele obișnuite pînă atunci (întărirea pazei granițelor, urmărirea emisarilor străini, a „instigatorilor”) erau acum cu totul ineficiente în fața situației create. A fost instituit atunci un comisar special pentru organizarea ajutorării celor loviți de foamete. S-au ridicat taxele vamale asupra importului de cereale și asupra exportului unor produse care puteau servi ca valoare de schimb pentru aducerea de grîne în țară. Eficiența acestei măsuri a fost însă diminuată considerabil de drumurile proaste care împiedicau transportul cerealelor din Principate sau din Banat, unde recoltele au fost bune, cît și de deprecierea monedei, care nu mai inspira încredere partenerilor de comerț. În interior s-a oprit folosirea grînelor pentru producerea de rachiu, s-a interzis scoaterea țăranilor, din sesiile lor. S-a popularizat folosirea pentru hrană a cartofilor, ovăzului, ba chiar și a ghindei, a bureților din păduri. Apeluri erau adresate proprietarilor de pămînt în vederea unor acțiuni filantropice, a acordării unor ajutoare, a unor împrumuturi⁵.

În acest context, s-a inițiat și o acțiune de influențare a opiniei publice în vederea evitării unei ridicări populare, solicitîndu-se colaborarea clerului românesc din Transilvania. Sînt tipărite, astfel, rugăciuni în limba română, trimise de Guberniu preoților spre a fi citite în biserică. O astfel de *Rugăciune în vremea de foamete și războiu*, datînd încă din 1805, este caracteristică pentru modul și mijloacele prin care autoritățile urmăreau manipularea opiniei publice românești, explicînd cele ce se întîmplau într-un sens corespunzător intereselor lor⁶. Un *Cuvînt păstoresc despre împotivnica starea și întocmirea vremilor de acum*, tipărit la Blaj în 15 februarie 1816, la solicitarea Guberniului, reflectă și mai clar aceste intenții și tendințe oficiale de a exploata mentalitatea religioasă în vederea canalizării pe căi inofensive a unor energii născute din situația disperată a poporului⁷.

⁵ Pentru tipăriturile în limba română care popularizează aceste modalități insolite de hrană vezi: *Bibliografia românească veche* (BRV), IV, București, 1944, p. 145, nr. 400; p. 149, nr. 421. Pentru celelalte măsuri ale autorităților vezi: Teleki, *op. cit.*, p. 313—325; Bariț, *op. cit.*, I, p. 559—560; Trócsányi, *op. cit.*, p. 183—192.

⁶ Un exemplar al acestei tipărituri se află la Arhivele Statului Cluj-Napoca, *Fond Blaj, Arhiva personală Ioan Micu Moldovanu*, Colecția de documente (l. f., in folio). Tipăritura a fost descrisă bibliografic de: Al. T. Dumitrescu, *Foi volante din colecțiunea Academiei Române 1642—1866*, în *Creșterea colecțiunilor*, 1911, p. 315; BRV, IV, p. 124, nr. 304; Barbu Theodorescu, *Repertoriul cărții românești vechi 1508—1830*, în *Biserica ortodoxă română*, 1960, nr. 3—4, p. 359; Dan Simonescu, *Cartea militară românească tipărită pînă la 1830*, în *Din istoricul bibliotecilor militare românești*, București, Editura Militară, 1971, p. 13. Circulara Consistoriului ortodox din Sibiu din 29 noiembrie 1805 prin care trimite spre publicare preoților această tipăritură în: Sterie Stinghe, *Documente privitoare la trecutul românilor din Șchei*, II, Brașov, 1902, p. 284—285.

⁷ Un exemplar al acestei tipărituri se află la Filiala din Cluj-Napoca a Bibliotecii Academiei RSR, CRV 302 (15 f. r-v, in quarto). Tipăritura a fost descrisă biblio-

Cuvîntul păstoresc prezintă o imagine plastică asupra calamităților naturale care s-au abătut asupra țării. Să lăsăm să urmeze cuvintele elocvente ale textului:

„Luînd aminte la curgerea vremilor, care de vreo cîțiva ani umblă cu înnaintea înapoi, așa cît mai am putea zice, cumcă cînd ar trebui să fie vară e iarnă, și în loc de primăvară toamnă; de unde pămîntul nostru rodurile sale nu și le poate da nici la vremea sa, nici așa, precum era mai nainte obicinuit (. . .) fiindcă de oarecîți ani pămîntul, au pentru secetă mare, au pentru ploi multe, au pentru răceală, nu dă rodurile sale, precum întru alte vremi; viile, pomii, pădurile și legumile le-au bătut bruma, pe alte locuri s-au umplut de omidă mistuitoare și veninoasă.

Pe multe locuri era boale cumplite oamenilor și dobitoacelor moarte pricinuitoare.

Din Țara Românească, unde tare să lățisă ciurma, pînă la Braseu pătrunsease, și de nu ș-ar fi făcut Dumnăzeu milă cu noi și de nu ar fi fost rînduit In. C. Gubernium pază bună, toată țara noastră o umplea.

În anul trecut văzurăm neaoa în doao rînduri ca iarna în luna lui Mai cu mare păgubire, cînd pomii și pădurile era închiiate, că sămănăturile de toamnă și de primăvară urmînd răceala cu ghețiu, le-au stricat, cît foarte puțin rod au adus și acela încă fără vlagă; pe alte locuri ne copt, iară pe mai multe locuri nici un rod n-au adus, strugurii ne copti, care au rămas, vinu rău, fără puteare, nesănătos.

În unele părți mulțimea de șoareci au mistuit mai toate bucatele și erburile.

În anul trecut multe hotară au bătut grindina, așa cît nimic nu le-au rămas bieților oameni (. . .) că urmînd dintru aceasta lipsă de bucate și foamete, mulți oameni ș-au lăsat cășile sale și ca să nu piară de foame, s-au tras pe aira, unde nădăjduia că vor afla ceale de lipsă spre traiu.”

Explicația acestei situații grele este căutată în lipsa de moralitate, în „păcatele” înșiși a celor ce suferă urmările ei. După o lungă incursiune în istoria biblică a păcatului, începînd cu păcatul originar al lui Adam și Eva și cu accentuarea pedepselor pe care au trebuit să le îndure din partea divinității cei ce le-au săvîrșit, autorul ajunge și la păcatele contemporanilor săi:

„Multe sînt fărădelegile noastre înnaintea ta, și păcatele noastre s-au împoncișat noao, că fărădelegile sînt întru noi, și nedreptățile noastre le-am cunoscut.

grafic în: BRV, III, București, 1912—1936, p. 141, nr. 905; Giorge Pascu, *Istoria literaturii române din secolul XVIII*, Iași, 1927, p. 71; Teodorescu, *op. cit.*, p. 344; Ioan Pleșa, *Tipărituri și publicații românești pe teritoriul comitatului Alba Inferioară*, în *Apulum*, 1972, p. 789.

Păgîncește am lucrat și am mințit, și ne-am depărtat de la Dumnezeu nostru, grăit-am strîmbătăți și am fost neascultători, zemislit-am și am cugetat din inima noastră cuvinte nedrepte".

Aceștia au păcătuit însă nu numai împotriva poruncilor divine ci și împotriva rînduieiilor lumești:

„Afară de poruncile de obște care trebuie toți să le păzească, mai sînt porunci osebite fieștecărui stat; că unele îndatorează pre deregători, și porunci tari, altele pre supuși, altele pre părinți, altele pre fii, altele pre casnici, altele pre stăpîni, altele pre căsătoriți.

Mai sînt rînduiei și porunci bisericești care așîderea trebuie a să păzi".

Deci, pentru ca „nu cumva să fim noi pricina aceștii certări din vremile de acum cu păcatele noastre, și nu cumva noi să punem pîadecă vîrsării dumnezeestelor daruri și celor pămîntești, care mila și pronia cea dumnezeiască de pururea s-au obicinuit după obicinuită iubirea sa de oameni a le dărui noao", soluția recomandată de la înălțimea prestigiului arhieresc credincioșilor e următoarea:

„Fiește care om dară după al său stat să-și cearce cunoștința sufletului său, și să vadă cum au viețuit și cum viețuiește astăzi, cum au plinit poruncile ceale de obște și ceale de osebi a statului său, ce au greșit cu gîndul, cu vorba, cu fapta, făcut-au binele care trebuia să-l facă, au doară din răutate sau leane l-au lăsat; însuși cunoștința lui îl va pîri de au greșit (. . .). Îmbrăcați-vă întru milostivirea îndurărilor, în bunătate, întru smerenie, întru blîndeațe, întru îndelungă răbdare. Primind unul pre altul, ertînd unul altuia; de are cineva pîră împotriva cuiva, precum și Hristos au ertat voao așa și voi. Iară preste toate acestea, dragoste carea iaste legătura săvîrșirii. Și pacea lui Dumnezeu să stăpînească inimile voastre la carea și chemați sînteți într-un trup și să fiți mulțămitori".

Izbăvirea, ca și în cazul similar al textului din 1805, e așteptată de la rugăciune, de la cunoașterea și recunoașterea păcatelor proprii, de la intervenția divină:

„Rugămu-ne cu rugăciunile bisericii să se păzească toate cetățile și satele de ciumă, de foamete, de cutremur, de potop, de foc, de sabie, de venirea asupra a altor neamuri și de răsboiul cel dintre noi, și pentru ca milostiv, blînd și bun păciuatoriu să fie bunul și iubitoriu de oameni Dumnezeu nostru și să întoarcă toată mînia, carea să porneaște asupra noastră și să ne izbăvească de îngrozirea lui, carea pe dreptate iaste asupra noastră și să ne miluiască pre noi.

De vom face și vom lucra așa, precum mai sus în cuvîntarea această am zis, adecă de vom cunoaște păcatele noastre, ne vom căi pentru iale, și desbrăcîndu-ne de omul cel vechiu ne vom îmbrăca în cel nou, și ne vom ruga, putem avea nădeajde în Dumnezeu nostru care și noao precum israilteanilor făgăduiaște zicînd, de să va întoarce neamul acesta de la toate răutățile sale și eu mă voi căi pentru realele care am socotit să le fac lor".

Cele două texte reprezintă deci interesante documente ale unei epoci frământate, care ne introduc în lumea unor structuri mentale nedislocate încă de ofensiva raționalistă a luminilor. Argumentația religioasă adresată păturilor de jos e o argumentație care se mizează a fi de succes în rîndul celor cărora le este destinată. Avem, astfel, posibilitatea de a arunca o privire asupra mentalității unor pături populare, mentalități pe care o cercetare consacrată cu preponderență elitelor le-a adus la lumină mai puțin pînă acum. Cunoașterea unor astfel de texte de epocă, emantate din popor sau destinate acestuia, poate constitui temelia unor studii dedicate acestei interesante și importante probleme de istorie a mentalităților.

ZWEI RUMÄNISCHE DRUCKE AUS SIEBENBÜRGEN ÜBER DIE HUNGERSNOT IN DEN ERSTEN JAHRZENTEN DES 19. JAHRHUNDERTS

(Zusammenfassung)

Die Zeit der Napoleonischen Kriege auferlegte der Bevölkerung Siebenbürgens nicht nur zahlreiche neue Lasten sondern brachte auch verschiedene durch Naturkatastrophen bedingte Schwierigkeiten. Diese gipfelten in der großen Hungersnot der Jahre 1813—1817. Unter anderen in diesem Zusammenhang getroffenen Maßnahmen versuchen die Behörden auch eventuellen Volksbewegungen durch Druckwerke in rumänischer Sprache vorzubeugen: sie wurden mit Hilfe des Klerus verbreitet, der die Massen zugleich zu Geduld, Unterwerfung und Vertrauen in die Vorsehung anhielt. Die beiden, bisher unbekanntenen Texte aus den Jahren 1805 und 1816, die in diesem Aufsatz behandelt werden, tragen zur besseren Kenntnis dieser Epoche auch vom Gesichtspunkt der damals herrschenden Anschauungen bei.